

BISERICA ȘI ȘCOALA

REVISTA BISERICĂȘCĂ-CULTURALĂ

ORGANUL OFICIAL AL EPARHIEI ORTODOXE ROMÂNE A ARADULUI

Carte pastorală

Sfântul Sinod al sfintei biserici ortodoxe române
cătrelubitul cler și popor dreptcredincios din cuprinsul
de Dumnezeu păzitul Regatul României

„Har, pace, și milă dela Dumnezeu Tatăl și Fiul și Sfântul Duh“.

Datoria de a ne desluși poporul asupra datei pascale din anul acesta, l-a îndemnat pe Sfântul Sinod, al bisericii și al țării, la o lămurire mai largă. Și o face aci, pentru că în unele ținuturi ale țării, de prin Basarabia și de prin Nordul Moldovei, s'ar fi ivit, — după cum ni s'a arătat, — nedumeriri și chiar nemulțumiri, destul de neprielnice pentru stările sufletești ale celor atinși de ele.

Spre a potoli însă toate aceste nedumeriri și nemulțumiri, și spre a li-se limpezi și întări convingerea în bine, tuturor acelor care doresc să-și aibă sufletul liniștit, Sf. Sinod al Bisericii și al Patriei lor, le arată aci toate adevărurile lămuritoare, și istorice și științifice și bisericești, pe care se sprijină de dreptul și foarte luminos, data de 31 Martie, caz de serbare a Sf. Paști din anul de față.

La întrebarea, de se cădea, la noi ca în anul acesta să se serbeze Sfintele Paști la 31 Martie și dacă această dată pascală ar fi sau nu o dată canonică, Sfântul Sinod răspunde că *da*; și că nu se putea să se facă pentru serbarea Sfintelor noastre Paști, din anul acesta ceva mai bine ca așa. De ce?

Pentru-că numai așa i-au poruncit să facă înaltei sale răspunderi, nu numai *știința* și nu numai *credința*, care sunt sfinte pentru el, ca fiind rânduite amândouă de acelaș Dumnezeu; dar i-a poruncit chiar și însuși interesul scumpului său popor, care își are pentru luna Mai, orânduelile lui de muncă și de nădejde, între

care intră mai ales școalele sale de tot felul, cu studiile și cu pregătirile elevilor, pentru sfârșitul anului școlar.

În ce privește apoi știința, de care vorbim, Sfântul Sinod a ținut socoteală, de *echinocșiul de primăvară* și de *luna plină* de după el, de a căror apariție pe cer, data Sfintelor Paști este legată de apurarea, chiar după rânduiala dela Niceia. În ce privește la rândul ei, credința de care de asemenea vorbim, Sfântul Sinod a ținut socoteală de *rânduelile sfintei noastre Biserici ortodoxe*, privitoare aceste rândueli pe modul de așezare în calendarul bisericesc, al Pascaliei. A ținut seamă adecă de așezarea prin Pascalie în calendar a postului celui Mare, care este în legătură cu Sf. Paști, a postului Sfinților Apostoli, care e învecinat cu Pascalia, cum și a sărbătorilor speciale Pascaliei, în felul de pildă al Floriilor și al Duminecilor dintre Paști și Pogorârea Duhului Sfânt, etc. ținându-se prin această așezare ca să nu se producă cumva, în corpul calendarului, nici încurcături, nici răsturnări, asupra celui alt material, cronologic și de cult, deja stabil, din calendarul îndreptat.

Ori, încurcăturile și răsturnările, de care pomeneste aci Sfântul Sinod, s'ar fi întâmplat. Ia sigur, în calendarul nostru de anul acesta, dacă Paștile s'ar fi așezat la 5 Mai. Ca să poată cunoaște precis, care ar fi aceste încurcături, iată-le aci:

1. În primul rând, bunăoară, ar fi trebuit

să se prelungească mâncarea de carne peste jumătatea lunii Martie, luându-i din ea 17 zile pentru dulce, ceea ce nu s'a întâmplat până acum în Biserica ortodoxă.

II. În al doilea rând s'ar fi luat cei patruzeci de mucenici din postul cel mare al Sf. Paști, care deapănarea până aci s'au sărbătorit de cler și de creștini, numai în acest post; iar cu serbarea Sf. Paști la 5 Mai, cei 40 de mucenici s'ar fi sărbătorit, în ultima săptămână a mâncării de carne de dinaintea Postului celui Mare.

III. În al treilea rând, s'ar fi suit sărbătoarea Bunei Vestiri, chiar în a doua săptămână a Postului Mare, adică în locul unde ea nu a mai fost niciodată până acum în calendarul bisericesc.

IV. În al patrulea rând s'ar fi călcat hotărârea și practica întregii Biserici, după care Sf. Paști nu se pot țrece, spre serbare, dincolo de 25 Aprilie.

V. În al cincilea rând, s'ar fi văzut însăși Sf. Apostoli Petru și Pavel în sâmbăta din săptămâna de hârți, de dintre Rusalii și Dumineca tuturor Sfinților, când, se știe, că în mod fix, ea nu se sărbătorește decât numai la 29 Iunie.

VI. În al șaselea rând, s'ar fi înlăturat din calendar și din practicarea bisericească obicinuită, însuși postul Sf. noștri Apostoli, care n'a fost mișcat niciodată dela locul lui, adică de dincolo de săptămâna de hârți și de Dumineca tuturor Sfinților.

VII. În fine în al șaptelea rând, dacă s'ar fi ținut cu orice preț să se aibă în acest an postul Sf. Apostoli, ar fi trebuit să avem, după unii, aducerea, sau mai bine zis suirea postului Sfinților noștri Apostoli în săptămâna de hârți, dintre Rusalii și Dumineca tuturor Sfinților, făcându-se aceasta împotriva, bine înțeleasă a rânduelilor ortodoxiei.

În fața unui tablou de atâtea răsturnări impioase, cine oare nu i-ar fi imputat Sfântului nostru Sinod vina și răspunderea lui, de a fi îngăduit să se lovească marele și sfântul așezământ calendaristic al ortodoxiei, pe care l'a întărit în chipul lui tradițional, spiritul creator și pios al celor șapte sinoade ecumenice, de acum unsprezece sute de ani?!

Stabilizarea deci a Sfințelor Paști la 5 Mai, ar fi cășunat Bisericii noastre strămoșești, în mod fatal, toate aceste șapte lovituri. Sfântul nostru Sinod, prin urmare, era îndatorat, de către însăși practica seculară a Bisericii Ortodoxe, să lumineze poporul asupra abaterilor, la care l-ar fi dus Paștile cu data la 5 Mai, dat fiind mai ales, că calendarul bisericesc,

pe care Biserica noastră îl are dela 1924 încoace, este tot cel iulian vechiu, dar îndreptat, în așa fel, că a așeza Sf. Paști la 5 Mai, însemnează a da rânduelilor lui tradiționale toate cele șapte lovituri de mai sus.

Cum însă chestiunea e mare și grea, se cade să-i înșirăm aci desfășurările, de care ea tot mai are nevoie. Iată bunăoară, cum s'au desfășurat chestiunile calendarului bisericesc la Niceia. Și iată cum s'au desfășurat ele, de data aceasta, de către însuși Sfântul nostru Sinod, care a pășit pe urmele dela Niceia.

1. Sfântul Sinod ecumenic, ținut la Niceia în anul 325, a introdus pentru prima dată, în întreaga Biserică creștină, — ca măsură de timp, — calendarul păgân al împăratului Iuliu Cezar. Atunci Sf. Părinți, — pe temeiul calculelor făcute de bărbați învățați — au observat că anul din calendarul Iulian era în vremea aceea mai lung, decât anul ceresc, cu trei zile. Astfel au hotărât, să sară, în calendarul Iulian, adoptat la Biserica creștină peste cele trei zile de prisos, care produceau încurcătură, lepădându-le din calendar; căci anul, dintr'un calendar bun nu, se cade să fie mai lung ca anul ceresc, întrucât anul cel adevărat este anul ceresc, cel deschis și încheiat de soare. Dar acel Sfânt Sinod n'a luat nici o hotărâre, pentru ca această încurcătură și deosebire, de lungime, între anul din calendar și anul ceresc, să nu se mai ivească și în viitor. Nouă însă, ni-a lăsat, ca pildă de urmat, în viitor, aceeaș normă, pentru cazuri asemănătoare.

Astfel am ajuns în zilele noastre că anul din calendarul bisericesc al creștinilor s'a lungit cu 13 zile de prisos, față de anul ceresc; cu alte cuvinte, când pe cer semnele lui arătau că anul s'a încheiat, în calendarul nostru anul mai dura încă 13 zile. Această deosebire de lungime, tot creștea mereu. De aceea Biserica noastră ortodoxă de azi trebuie să repete și să îndeplinească și ea procedura Sinodului I ecumenic dela Niceia.

Ca să se pună însă capăt acestei creșteri continue de zile, care mereu produce încurcături între oameni și țări, Sf. Sinod al Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, în înțelegere și cu Sf. Sinod al Bisericii ortodoxe române, și cu ajutorul și al unei conferințe pan-ortodoxe, au hotărât, la 1923, îndreptarea anului din calendar, întocmai în felul în care o făcuse și Sfântul Sinod dela Niceia, în 325, lepădând și Sinodul de acum pe cele 13 zile de prisos, așa cum le-a lepădat și Sinodul dela Niceia în vremea sa, sărind peste cele trei zile, cu care găsise anul din calendarul bisericesc

mai lung față de cel ceresc. În 1924 deci Sinodul român, — pe baza înțelegerii comune dela Constantinopol, — a îndreptat, atât pentru trecut, cât și pentru viitor, greșala și deosebirea dintre anul calendarului și anul ceresc, reducând, — pe temeiul calculelor făcute de învățați specialiști, — deosebirea dintre aceste două calendare, la un minimum, numai de 2 secunde și 02 terțe la an, pe când anul din calendarul folosit de biserica romano-catolică și de apuseni — îndreptat la anul 1582 — este și azi mai lung, ca anul ceresc cu 26 secunde și 02 terțe la an.

2. Acest calendar al nostru, acum îndreptat și curat ortodox, este azi cel mai aproape de adevăr; deci și cel mai bun. El este și rămâne definitiv, dimpreună cu totalul sărbătorilor fixe, adecă cu data stabilită pentru fiecare din sărbătorile, care cad întotdeauna la aceeași zi, din lună și din an.

3. Deasemenea, în cadrele acestui calendar îndreptat, sfintele Paști și praznicele, în legătură cu ele ca: Floriile, Ispasul, Rusaliile și celelalte orânduiri tipice, vor continua să se miște neconținut ca o suveică și în viitor, ele fiind mobile și formând toate împreună Pascalia, pe ale cărei date lunare le orânduiește pe fiecare, la locul său calendăresc, sărbătoarea Paștilor, făcându-se aceasta, pe baza unor calcule destul de complicate. În consecință dar, se vede, că biserica trebuia să așeze acum data sfintelor Paști și a sărbătorilor mobile din cadrul Pascaliei, în trupul calendarului îndreptat, ținând seamă cu orice preț de regulile dela Niceia.

E drept de altfel, că în această privință, biserica ortodoxă universală de azi, încă nu a adus o hotărâre definitivă. Sânt însă câțiva ani de când între bisericile ortodoxe autocefale se poartă tratative pe cale de corespondență, pentru a-i afla Pascaliei locul său, mai ales că și până acum s'au mai întâmplat în privința paștelui ovrăesc bunăoară unele nepotriviri, în felul că în cursul veacurilor — dela sinodul niceian (325) — Paștile ortodoxe au căzut de mai multe ori deodată cu Pascha ovrăescă; deci în contra regulii dela Niceia, ori cât de strict s'a aplicat acea regulă. În anii 350—500 de pildă, sfintele Paști au căzut de vreo 13 ori în aceeași Duminică cu paștile ovrăești.

4. Sfântul Sinod al bisericii ortodoxe române, ca și celelalte biserici, — a studiat mereu chestiunea. Și la 12—13 Iunie 1928 biserica noastră a stabilit, care ar fi — pe baza principiilor hotărâte la Niceia — data sfintelor

Paști în anul 1929? El a constatat, că data pascală a acestui an, cea mai corectă și cea mai conformă cu hotărârile dela Niceia, este 31 martie 1929. Și stabilind data aceasta biserica noastră și-a însușit-o pentru anul de față, pentru că biserica ortodoxă română azi cea mai puternică și mai bine organizată, și chiar cea mai liberă dintre bisericile ortodoxe, s'a văzut prin această stare prosperă datorare să ia inițiative, în ce privește viața ecumenică a ortodoxismului întreg.

5. Studiul și proiectul acesta al sfântului nostru Sinod s'a comunicat I. P. S. nostru Patriarh Miron. I. P. S. Patriarh al nostru l-a adus apoi pe cale de corespondență, la cunoștința Patriarhului ecumenic dela Constantinopol, ca e duce tratative în privința aceasta cu celelalte biserici ortodoxe. Ca răspuns în privința aceasta, Patriarhia ecumenică a constatat, în scrisoarea sa către Patriarhul român Nr. 2963/1928, că calculul Sinodului român de a se prăznuia sfintele Paști la 31 Martie în anul care vine, este după calendarul îndreptat o dată „care corespunde exact cu vremea hotărâtă de Sinodul I ecumenic din Niceia, pentru prăznuirea sf. Paști“...

În consecință, față de această „exactitate“, biserica română și-a însușit în mod hotărât această dată, adecă data de 31 Martie, pentru serbarea sfintelor Paști, în acest an.

6. Și a făcut așa, pentru că data dela 31 Martie e singura dată corectă pentru serbarea în acest an a sfintelor Paști, atât sub raportul adevărului științific, precum văzurăm mai sus, cât și a normelor bisericești stabilite la Niceia. E duminică I-a după prima lună a echinocțiului de primăvară. Nu „coincide“ cu Pascha ovrăescă. Nu cade după 25 April. Nu atinge și nu leapădă, din calendarul bisericesc, postul sfinților Apostoli.

De altfel, nu calendarul ovrăesc trebuie să ne indice, noauă creștinilor, data morții Mântuitorului nostru; ci noi, creștinii, avem și în privința aceasta rânduiala noastră și tipicul nostru. Moartea Mântuitorului noi o și sărbătorim regulat, în Vinerea de dinaintea sfintelor Paști.

7. Biserica română prin urmare se simte cea dintâi datoare a lua inițiativa, în privința așezării Pascaliei, în cadrele calendarului îndreptat, fiind el îndreptat pe temelie de adevăr, și științific, și bisericesc; ear nu pe superstiții, alimentate și agitate de dușmanii țării și ai neamului, și de cei ce, în mod conștient sau inconștient, au intrat în slujba acestor dușmani și străini.

8. De alifel însuși Patriarhul ecumenic dela Constantinopol, consta după cum văzurăm mai sus, că data de 31 Martie pentru 1929 este cu totul exactă. Greutatea înțelegerii însă cu celelalte biserici autocefale, pe cale de corespondență, a împiedecat terminarea chestiunii ceea ce nu micșorează fondul adevărului ne fiind vorba decât de o nepotrivire absolut trecătoare, față de celelalte biserici, iar nu de o deosebire principiară.

9. Este greșit de a vorbi de o „Pascalie nouă” întrucât, după cum se lămurește aci, biserica română, prin fixarea acestei date, nu schimbă vechea Pascalie, ci o așează tot pe cea veche în cadrele calendarului îndreptat, după toate normele canonice vechi și tradiționale. Această așezare prezintă greutatea de altfel, numai în anumiți ani excepționali, cum e și 1929. În colo, nu se ivesc asemenea greutăți.

10. Așa fiind lucrurile, poporul român, în marea sa majoritate, așteaptă desigur liniștit prăznuirea sfințelor Paști, la data de 31 Martie. Întărârile în contra acestei date s'au pornit mai mult în unele părți ale Basarabiei, atingând și unele părți apropiate din Moldova, unde agenți străini au găsit oameni creduli pentru scopurile lor de propagandă antiromânească, mai ales că unii politicieni inconștienți au pregătit vre-o 10 ani masele poporului, în a crede că mizeriile de după război sânt provocate din vechiul regat; și că dela București centrul românismului, nu poate veni nimic bun. O astfel de propagandă urâtă, desigur că trebuia să-și aducă roadele ei.

11. Trebuie să se țină seamă însă că a se schimba această dată ar însemna a călca adevărul și a părtini și spori ignoranța și superstițiile; a turbura apoi conștiința religioasă și liniștea poporului din Ardeal, Banat, Oltenia, Muntenia, Moldova și Bucovina și a produce neîncredere în sufletele lor disciplinate și alipite de biserică și de ierarhii lor; cum și a mânia apă la moara agitatorilor străini, încurajându-i în întreprinderile lor subversive; și în fine a îndreptăți pornirile ignoranților și ale acelor ce înșeală credulitatea oamenilor nelămuriți. De altă parte nu trebuiesc tolerate tendințele acelor clerici basarabeni, secondăți și de unii mireni, cari an de an sunt în căutarea unei teme, cu care să încerce a se pune în conflict cu autoritățile superioare, prezentând în ochii celor neorientați primejdii închipuite, amestecând în chestiunile obștești interese particulare ori vanități personale. Asemenea porniri nu sunt de încurajat din partea nici unui bun român; căci ne îngreunăm întărirea

neamului în jurul intereselor vitale ale țării; și noi firește că nu putem rezolvi interesele superioare ale țării, după capriciile străinilor vrăjmași nouă.

Biserica noastră se conduce până la mucenicie de lumina adevărului și de steaua intereselor superioare ale majorității poporului român, ear nu de ignoranța superstițioasă a celor creduli și proprii influențelor venite dela agitatorii străini, sau dela alt soi de interesați.

12. Data de 5 Mai cade, după cum văzurăm, după 25 April; ceea ce face să se treacă hotarul canonic al timpului, în care biserica ortodoxă din toată lumea a hotărât să poată cădea Paștile. *Cade și după a doua lună plină*, ceea ce nu e nici locul și nici nevoie să se întâmple, pentru acest an. Mai înlătură și postul sf. apostoli Petru și Pavel, cum s'arătat mai sus; și conturbează și alte orânduiri obișnuite în biserică, în felul celor șapte răsturnări numărate până aici.

Această dată de 5 Mai este, urmată în anul acesta de celelalte biserici ortodoxe, față de care noi ne simțim îndatorați să le dăm explicațiile necesare, rămânând hotărâtă la păstrarea neclintită a *unității ecumenice* cu ele în toate chestiunile bisericesti, și deci și în chestiunea privitoare pe serbarea unitară a sf. Paști, în care scop ne propunem a ținea an de an conferințe generale, pentru o *înțelegere comună*, până la normalizarea definitivă a chestiunii.

Ca o urmare firească a acestor lămuriri destul de numeroase și temeinice, sau luat de către sf. Sinod următoarele hotărâri:

I. Menținerea datei sfințelor Paști pe 31 Martie 1929 — cum s'a precizat în toate calendarele tipărite și împărțite în țară.

II. Sfântul Sinod dă această Carte pastorală lămuritoare către popor, îndemnând pe toți fiii țării și ai bisericii, să sfătuiască și pe cei amăgiți, a nu se lăsa căzuți în mrejele agitatorilor periculoși pentru țară și așezămintele ei.

III. Înaltul guvern este rugat să dispună ca toate autoritățile civile și militare să vegheze asupra ordinii legale pe chestiunea aceasta.

Ținând seamă de puterea și de luminile adevărului desfășurate aici, din îndestul, cum și de puterile stăpânitoare ale pietății străbune sfântul Sinod crede, că sufletul poporului nostru atât de demn, atât de disciplinat, și atât de înțelept, nu va putea să rămână, până în sfârșit neatins și nestăpânit de ele; și că el nu

a așteptat decât aceste lămuriri, studiate și sincere, din partea Sfântului Sinod al bisericii sale strămoșești, spre a și le însuși și depozita în sufletul său cu toată graba și hotărârea.

Să le primească deci, cu toată încrederea ca din partea unor cărmuitori conștienți, în tot momentul, de greaua lor răspundere, și care se găesc cu rolul lor de conducători sufletești, adevă de organe de adevăr și de pietate, nu numai sub chipul lor omenesc de a înțelege lucrurile dar mai ales sub porunca și sub sprijinul luminător și părintesc al Dumnezeuului nostru Celui Viu, și creator de adevăr, și iubitor de oameni.

Acestea le dăm, de astă dată, în paza conștiințelor și a inimilor tuturor creștinilor noștri ortodocși, al căror suflet se cuvine să se simtă cât mai împăcat și cât mai mișcat și mai plin de viață înaintea Domnului, spre deplina proslăvire a Sf. Inverii a fiului Său și a Dumnezeuului nostru Isus Hristos, Sfântul Sinod dorindu-le tuturor ortodocșilor noștri, și din tot sufletul său părintesc, ca: *Darul Domnului nostru Isus Hristos și dragostea lui Dumnezeu Tatăl și împărțășirea Duhului Sfânt să fie cu toți.*

† *Miron*

Arhiepiscop al Bucureștilor și mitropolit al Ungro-Vlahiei
Patriarh al României.

† *Pimen*

Arhiepiscop al Iașilor și mitropolit al Moldovei și Sucevei

† *Nicolae*

Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu, mitropolit al Ardealului,
Banatului, Crișanei și Maramureșului.

† *Nectarie*

Arhiepiscop al Cernăușilor, mitropolit al Bucovinei

† *Gurie*

Arhiepiscop al Chișinăului și mitropolit al Basarabiei

† *Vartolomeu*

Episcop al Râmnicului Noului Severin

† *Lucian*

Episcop de Roman

† *Iacov*

Episcop de Huși

† *Ghenadie*

Episcop de Buzău

† *Nichita*

Episcop de Argeș

† *Cosma*

Episcop al Dunării de Jos

† *Iosif*

Episcop de Caransebeș

† *Roman*

Episcop de Oradea

† *Nicolae*

Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului

† *Visarion*

Episcop de Hotin

† *Justinian*

Episcop al Cetății Albe Ismail

† *Grigorie*

Episcop al Aradului, Ienopolei și Halmagiului

† *Gherontie*

Episcop de Constanța

† *Ioan*

Episcopul armatei

† *Evanghenie Piteșeanu*

† *Grigorie Botoșăneanu*

† *Platon Ploșteanu*

† *Filaret Musta*

† *Ipolit Rădăușeanu*

† *Tit. Târgovișteanu*

† *Ilarion Băcăoanu*

† *Andrei Crișanul*

† *Dionisie Tighineanu*

† *Vasilie de Rășinari*

Circulară

cătră On. membrii ordinari și adhoc ai
adunării protopopești (sinodul ppsc) a
tractului INEU (IENOPOLEA).

Pe baza mandatului de sub Nr. 6613 |
1928. primit dela Veneratul Consiliu eparhial
ort. român din Arad și în conformitate cu
dispozițiunile cuprinse în art. 15 și 16 din Re-
glementul pentu procedură la alegerea de pro-
topop, precum și în art. 69 și 70 din Statutul
pentru organizarea bisericeii ort. române, —
prin aceasta convoc Adunarea protopopea-
scă electorală, în ședință extraordinară,
pentru efectuarea alegerii de protopop,
al tractului INEU (IENOPOLEA) pe: MARTI
în 12 Martie a. c. la orele 9 a m., în sf.
bisericeii ort. română din INEU.

Ședinței adunării protopopești îi va pre-
merge sf. liturgie, împreună cu chemarea
sf. Duh.

Arad, la 21 Februarie 1929,

IOAN GEORGIA
comisar cons. eparhial

Câteva momente din trecutul Episcopiei Aradului.

— Conferință —

(Urmare.)

Și-atunci stăpânirea politică — împăratul și dreptătorii săi — în înțelegere cu mai marii catolicilor au făcut un *plan mare: de a pune mâna pe întreaga episcopia Aradului*, dintr'o singură lovitură. Iată cum și între ce împrejurări și prin ce fel de mijlocuri.

La Arad, unde era o parohie g. cat. din anul 1776 ocrotită de orașul Arad, se înființase la 1812 școala normală sau peparandia, la care se adunaseră o seamă de profesori români învățați și înflăcărați, cari nu erau împăcați de fel cu cărmuirea bisericească, în fruntea căreia erau episcopi de neam sârbesc. Ei voiau să ajungă, cu orice preț, la cărma episcopiei un episcop de neam românesc. Intre acei profesori era și catihetul Dimitrie Tichladeal, un om de încredere al episcopului g.-cat. Samuil Vulcan de la Oradea. Episcopul avea intrare liberă la împăratul și pe față sprijinea acțiunea *românească*, de a li-se da Românilor arădani episcop de neamul lor. Într'ascuns însă el era înțeles cu împăratul, ca lucrurile să se dreagă în folosul catolicilor, adică al unirei. Din pricina aceasta, câtă vreme lucra pentru a încuraja cu sfatul, cu banul și cu alergările pe naționaliștii noștri de la Arad, o făcea cu gândul nemărturisit pe față, de a băga unirea și în aceste părți.

Și anume: d'abia că moare episcopul Pavel Avacumovici la 1 august 1815, în 15 Decembrie din acelaș an împăratul Francisc I îi scrie lui Vulcan, din Veneția, o scrisoare secretă, în care spune următoarele: Că tare-i zace la inimă unirea Românilor ungureni; deci Vulcan să i caute un om care, primind unirea și ajungând episcop la Arad, să atragă întreagă eparhia la unire.

În vara anului următor, episcopul Vulcan vine chiar la Arad și dă mai departe și prin județ, la vizitație canonică. Gândul lui era: să vadă, cum stau lucrurile și cum ar putea împlini dorința sa și a împăratului. În Arad, preparații noștri i-au cântat în biserică g. catolică, iar profesorii școlii normale (peparandiei) i-au făcut vizită.

Dar omul dorințelor împărătești nu se putu afla. De aceea, scaunul vlădicesc rămâne vacant 14 ani: din 1815—1829, când ajunge episcop bătrânul Nestor Ioanovici, care moare în anul viitor (1830), după o păstorie scurtă de câteva luni numai. Acum iarăși se începe o sedisvacanță, de 5 ani, până la 1835, când ajunge episcop profesorul de teologie de la Arad, Gherasim Raț.

Așadar de la 1815, când moare episcopul Avacumovici, până la 1835, când ajunge episcop Gh. Raț, în curs de 20 ani, episcopia rămâne văduvită aproape toată vremea, afară de episcopia de trei luni și câteva zile ale lui N. Ioanovici.

Lucrurile, cari se petrec în aceasta vreme, iămuresc pe deplin ispita mare, ce plană d'asupra capului episcopiei noastre, și obida sufletească a poporului credincios rămas fără păstor.

Și interesant lucru: În vremea episcopului Vulcan lucra în Bihor în mod sînic, sprijinit de comitat, pentru a atrage la sine satele ortodoxe bihorene, tot atunci, în părțile Aradului, se ferește de a-și da arama pe față. Aici se mulțumește să ceară judecată dela episcopia Aradului împotriva preoților ortodocși, cari făceau slujbe peste uniți, și erau foarte multe cazurile de felul acesta, că uniții cereau slujbe ortodoxe! Satele însă nu ne sunt tulburate, deocamdată, de agenții catolicismului, decât numai mai târziu, dela anul 1834 încoași, când Vulcan a văzut, că nu mai are nădejde să cucerească episcopia, și când străduintele din nou ale Românilor pentru episcop românesc aveau să se încununeze, la 1835, prin alegerea lui Gherasim Raț.

Un lucru, mai bine zis: o încercare totuși se făcuse, așa în trecut, la 1825, în Șepreș. Acolo, se făcuse încă în anul 1824 o tulburare între țărani dintr'o pricină avută pentru pământ cu Domnul de pământ de acolo. Tulburarea a fost așa de mare, că a trebuit să iasă în fața locului și episcopul Timișorilor administrator episcopesc la Arad, Iosif Putnic, și chiar miliție, cu tunuri. Țăranii au tras scurta, și preoții locului Ioan Petrovici și Pavel Popovici au fost judecați de comitat, la închisoare pe trei ani, pentru că ar fi fost amestecați și ei în tulburarea poporului. Când episcopia trimite acolo o comisie care să afie starea lucrurilor, se vedește, că cei ajunși în pacoste își făcuseră o scrisoare, de a se da de uniți. La episcopul Vulcan chiar fusese, la Oradea, o deputație de țărani cărora li-sa spus de cătră însuși episcopul Vulcan, că dacă se dau uniți, dânsul va face ca domnul de pământ să fie scos din moșie, care să treacă apoi la episcopul însuși, iar dânsul le va da apoi pădure și intravilane, fără să ceară vre-o zecluială sau robotă. Din lucru însă nu s'a ales nimic, decât atâta, că cu acest prilej a ieșit pe față, pentru întâia dată, intrigă confesională a episcopului Vulcan în milocul poporului credincios ortodoxiei din județul Aradului.

(Va urma).

Un creștin vrednic.

Biserica din Curtici arhiepiscopia de credincioși în Dumineca ortodoxiei a avut o zi mare de bucurie procurată de vrednicul de laudă creștinul Gheorghe Hanza No. 33 din preună cu soția sa Sida. Acest econom harnic, plin de credință, l-am putea numi un creștin român fără viclesug, pătruns de frumoasele învățături ale bisericii noastre, despre viața creștină, suflet și viața după moarte și pomeni-

rele și rugămintele pentru iertarea păcatelor celor ce adorm în Domnul și-a eternizat numele său prin punerea bazei primei fundații în comuna Curtici, dăruind drept fundație 30.000 lei numărați episcopului parohiale la finea sf. liturgiei de către soția sa Sida, fiind fondatorul legat de pat prin boală. Părintele Ioan Nicorescu la finea liturgiei a ținut o cuvântare înalțând fapta laudabilă a acestui creștin zelos cu credință și tare în faptă, care ca și un Filip adevărat a urmat în toată viața sa pe Iisus care la chemat și ajutat să facă lucruri vrednice de laudă. S'a cetit credincioșilor actul fundațional pe care mulțimea credincioșilor l-a primit cu mare satisfacțiune sufletească și cu urale la adresa fondatorului și soției sale. Pentru caracterizarea creștinului fondator în cele următoare lăsăm să vorbească actul fundațional:

Act fundațional.

Subsemnatul, smerit creștin ort. rom. care am iubit și iubesc legea strămoșească a măritei noastre biserici, prin muncă cinstită și sârguință neobosită. D-zeu bunul mi-a ajutat să-mi câștig cele de lipsă pentru traiul vieții. Simțindu-mi aproape sfârșitul, apropiindu-mă de 70 ani și fiind fără următori, m-am cugătat la suflet și la viața de dincolo, și ca prin rugăciunile bisericii să dobândesc mila lui D-zeu și iertarea păcatelor mele și a familiei, și pentru ca și alți credincioși să-mi urmeze fapta — Izvorâtă din credință — dăruiesc la datul de jos Sf. bisericii ortodoxe române din Curtici suma de 30.000 Lei scris Treizecimii Lei.

Fundațiunea o fac pe lângă următoarele condițiuni și dorinți ale mele:

1. Fundațiunea poartă numele meu Gheorghe Hanza și soția Sida născ. Bulboacă Nr. 33 din Curtici și are să se administreze de către organele parohiale, separat de celelalte fundațiuni, având să se facă rațiocionul regulat la finea fiecărui an.

2. După moartea mea și a soției mele a doua Sida, să fim pomeniți la sf. liturgie în toate duminicile și sărbătorile de peste an dimpreună cu soția mea primă Todorica, născ. Vinersar și fiicele: Măriuța, Ioana și Sida și în fiecare an la 23 Aprilie, în ziua de sf. M. M. Gheorghe, să ni se facă parastas.

3. Sf. biserică prin epitropia parohială în conțelegere cu preoții locali se vor îngriji ca pentru săvârșirea parastasului, prescurărița bisericii să facă un colac frumos, după obiceiul local, îngrijindu-se biserica de luminile necesare, de ceară ori stearină de cele mai bune, pentru toți preoții locali cu capelanii lor și cantorul bisericii, iar în lipsa acestuia, a unui învățător ori cântăreț de strană.

4. Organele parohiale cu preoții în frunte să caute ca fundațiunea mea să aducă cea mai mare dobândă posibilă, din care jumătate se va plăti de către epitropia parohială preoților locali în ziua de parastas a fiecărui an, în părți egale, având parohul cu capelan a se împărți egal între oaltă pe cvota primită. Aceasta constituie remuneratiunea preoților pentru pomenirea de peste an și slujirea sf. parastas Biserica are să beneficieze de cealaltă jumătate din venitul anual al funcțiunei, din care jumătate se va adauge la finea fiecărui an la capitalul fundațional; iar restul va trece în averea bisericii ort. rom. din

Curtici, care va trebui să remunereze pe cantorul bisericii, învățătorii ori alt cântăreț de strană care va fi fungat la parastas, precum va afla de bine, conform valorii banului după vremuri.

5. În ziua de parastas preotul săptămânal va îndemna pe credincioși ca și dânșii să facă asemeni fundațiunii pentru pomenirea, mântuirea și iertarea păcatelor lor, precum și spre lauda și mărirea lui D-zeu care m-a înălțat pre mine cu sufletul ca din agoniseala mea puțină pe lângă dăruirea unei cruci cu 6 ripizi, 1 (un) rând complet de odăjdii luminate toate în preț de 12000 Lei, să fac bisericii mele și aceasta fundațiune.

Acest act fundațional să se inducă în cronică parohiei ori în Sf. evanghelie și să se înainteze prin organele parohiale venerabilului consiliu eparhial pentru aprobare.

Aceasta fundațiune am făcut-o cu inimă curată și o declar de neschimbata mea dorință și voință, pentru a cărei valoare acum și pentru toate timpurile viitoare după cetire și explicare am întărit actul acesta fundațional în fața martorilor prezenți prin punerea mâinii pe piană și tragerea crucii înaintea numelui meu.

Actul fundațional s-a compus de către preotul casei mele Părintele Ioan Nicorescu.

Curtici, în Duminica ortodoxiei, 17 Februarie 1929.

Înaintea noastră ca martori:

Ioan Nicorescu m. p.

Traian Don m. p.

Gheorghe Hanza

No. 33, din Curtici prin I. N.

Ioan Nicorescu m. p.

paroh. ort. rom. președ. consil. paroh. subscrisor de nume.

Școalele dela Hălmagiu în epoca absolutismului, 1850—1860.

De Tr. Mager, prof.

Arhiva consistoriului diecezan ort. rom. din Arad ne oferă date privitoare la școalele din Ținutul Hălmagiului. Însă numai asupra acelor înființate după anul 1850. Putem cunoaște deci numai acele școale „oficiale” despre care autoritățile noastre bisericesti trebuiau să raporteze Locotenentel cezaro-regale (k. u. k. Statthalterei Abteilung) din Oradea Mare, un tip de școale „naționale”, creația absolutismului, începând cu anul 1850.

Trebue să fi existat și înainte de 1848 cel puțin în Hălmagiu vre-o școală, dar despre aceasta dovezi scrise nu avem, căci arhivele autorităților locale au fost distruse în revoluție.

În 4 August a anului 1849 revoluționarii unguri, cari detronaseră pe împărat, depuneau armele la picioarele generalului rus în cetatea Șirlei și în Sept, a aceluiaș an, noul guvernator al Ardealului, baronul Lud. Wohlgehmuth împreună cu comisarul împărătesc Eduard Bach, își instalau reședința în Sibiu.

Baronul Wohlgehmuth aducea cu sine între alte instrucțiuni și una privitoare la redeschiderea și înființarea de noi școale pentru români. În scopul a-

ceasta fu trimis prin țară comisarul guvernial, cavalerul Heufler pentru ca să ia contact cu capii bisericilor, singurele căpetenii firești ale poporului nostru, dându-le să înțeleagă că noul regim privește educația poporului ca o problemă comună a statului și a bisericii. În sensul acestei înțelegeri afacerile interne, adică instrucțiunea și disciplina aparțin organelor bisericești. Preoții devin directori locali, protopopii inspecțiilor cercuali sau districtuali, iar consistoarele sau ordinariatele sunt autoritățile școlare diecezane. Afacerile externe, chestiunile materiale și inspecțiunea superioară cad în competența autorităților politice și a nou numiților consilieri școlastici.

Infrângerea ungarilor sperjuri și acest interes al Vienei trezesc o nemărginită însuflețire în sufletele românilor rămași credincioși coroanei, sperând că se aproprie zorile unei vieți naționale mai libere.

Încă pe la sfârșitul anului 1849 o delegație, plecă Viena, ca acolo unde se punea bază unei nouă organizația Imperiului, să poată expune doleanțele poporului nostru. Andrei Mocioni pentru Aanaț; Vicențiu Babeș pentru Arad-Ceana-B. hor; Timoteiu Cipariu și I. Maiorescu pentru Ardeal, — în cap cu Metropolitul Șaguna, sunt mandatorii poporului românesc pe lângă sfințicilor împărațului. În toate memorandumele acestei delegații primează chestiunile bisericești și școlare.

De vreme, se anunțară însă decepțiile, căci față de români curtea din Viena a fost o sgarćenie scandaloașă. Cererea pentru deschiderea unei academii juridice a românilor prezentată prin Șaguna la 21 Dec. 1850 ministerul instruct. unei, o refuză categoric încheind discuția cu vorbele: „E dată însă posibil tatea popoarelor voia să desch. dă școale naționale (primare) câte vreau și câte pot.” V. Păcățeanu, Cartea de aur, vol. I, pg. 366.) La atâta s'a redus sprijinul Vienei, îndemnuri platonice pentru deschiderea de școale primare, dar și acestea foarte adeseori nesincer executate de subalterni.

Nu le rămânea românilor altă posibilitate decât să adune fonduri pentru a-și putea înființa școale la sate. Pentru crearea acestor fonduri s'a introdus tasul școlar în biserici și colectare a ofrandelor benevole; dar ce puteau produce aceste surse față de chestiunile enorme ce reclamă o organizație școlară pentru mesele largi ale poporului.

Astfel, se deschid școale întâiu în centre numai, apoi în comunele fruntașe din regiunile mănoase, și numai târziu și timid iau ființă școale și în regiunile muntoase cum e al Hălmașului. Din acest fericit impuls se înființează totuși și în acest ținut 4 școale și peste 300 în întreg Ardealul.

Ținutul Hălmașului pe acea vreme și până la 1876 făcea parte constitutivă din județul Zărandului cu sediul în Baia de Criș. Politiceste aparținea deci Ardealului propriu z'is; în ordinea organizației bisericești însă se îngloba în dieceza Aradului.

Inspector districtual școlar pentru Țin. Hălmașului a fost numit protopopul ortodox român din Hălmașu, Petru Moldovan, un om de mare suflet pentru ideea școlară. Din rapoartele și corespondența acestuia cu autoritatea școlară diecezană din Arad, putem reconstrui începuturile de școală din acest ținut.

Anul școlar 1850—1851.

Date pentru acest an ne servește un singur document, o dare de seamă asupra activității anului școlar 185/53. Acest act se intitulă: „Prospectul

Tabelariu¹⁾ a stării școalelor românești pe partea mărturisitorilor dreptei credințe a bisericii răsăritene, în țara coronală Transilvania, districtul Alba-Iulia, dieceza Aradului, cercul politic Baia de Criș și protopresbiteratul Hălmașului, aflătoare pentru anul școlastic 1852/53”, este iscălit de protopopul Petru Moldovan, înv. Ioan Varga din Hălmașu Georgiu Voina din Rîșculița (acum în jud. Hunedoara) și este trimis episcopului din Arad pentru a fi înalțat Locotenentul cezaro-regale (Statthalterei Abteilung) din Oradea Mare.

Din acest conspect aflăm că în anul 1850 s'a deschis în Hălmașu o școală cu învățătorul Ioan Varga, celelalte având o dată a înființării ulterioară, putem deduce că:

In anul 1850, adică în întâiul an după potolirea revoluției, în Ținutul Hălmașului funcționa o singură școală, cea din Hălmașu cu învățătorul Ioan Varga care era totodată și diacon ceremonial la biserica din loc.

Anul școlar 1857—1852.

Pentru anul acesta avem un material informativ mai bogat, raportul protopopului despre examenele întâiului semestru, la care se adărează rapoartele speciale ale învățătorilor din Hălmașu și a ciuei din Aciaua.

Din aceste documente relese că în anul 1851/52 au funcționat aici trei școale:

1. În Hălmașu un „curs de cinci luni” cu înv. Ioan Varga, instrulnd 106 elevi.
2. Tot în Hălmașu „cursul al doilea” dela „școala trivială” cu înv. Bazlu Moise, având 31 elevi.
3. „Școala Română” din Aciaua cu înv. Constantin Popoviciu, având 48 elevi.

Școala normală din Hălmașu.

Elevii lui Ioan Varga sunt recrutați din întreg protopopiatul, până depe la Baia de Criș, fiind deci o școală centrală față de cea locală, „elementară”.

Aceasta ne-o arată și conspectul care pe lângă numele elevilor cuprinde și programa de învățământ, intitulat: „**Fructulu Scolasticu²⁾ carele de Tinerime Romana din Comunitățile laolaltă adunate în Orașul Hălmașu sub Cursu de cinci luni culesu; la Publica Exameară, prin Ioannu Varga invatatoriu in Martiu unulu sau aratulu, 1852**”.

Cuprinde: „Insemnarea Tinerilor”, înșirând cu „numele și cognumele” 106 elevi, apoi „insemnarea” și „descrierea obiecturilor”, adică programa de învățământ: învățătura creștină, istoria Testamentului vechiu, cunoașterea literelor române, germane și maghiare, silabirea și cetirea lor, socoata, cantia.

Școala aceasta deși este în întâiul an de existență se prezintă cu trei clase, ceace ne dă să înțelegem că elevii veneau cu oarecare pregătire dela școalele elementare din sat. Dintr'un conspect de mai târziu aflăm că elevii aveau etatea dela 7 până 17 ani și pe mulți îi întâlnim în acest ținut preoți, ori învățători, indicând ca studii „norma” și „clerica” (inst. teologic) sau „norma” și „institutul pedagogicesc” (preparandia din Arad).

Școala normală din Hălmașu, deschisă în toamna anului 1851, s'a menținut ca o școală centrală până

¹⁾ Arhiva eparh. Arad Nr. 311—1852.

²⁾ Arh. eparh. Arad Nr. 222—1852.

la preluarea imperiului român. De la 1860, când s'a înființat gimnaziul din Brad, a funcționat ca o anexă a acestuia, din ale cărui fonduri s'a susținut.

Școala elementară din Hălmagiu.

Școala aceasta deschisă din anul trecut se numește acum „trivlială“ și are de învățător pe Baziliu Moise. Are 31 elevi dintre cari 10 unguri și germani. Toate obiectele se țin pe opun individual, românii românește, ungarilor ungurește și nemților nemțește și fiecare elev parcurge după manual, cât poate din materiile de învățământ.

Programa examenului care se întitulează „**Cuprinderea învățaturilor**“ arată următoarele obiecte: doctrina religiei, historia bibliei Testamentul v., historia gliei române, agricultura, geografia sau descrierea provinciilor Imperiului Austriac, descrierea pământului Transilvan, gramatica latină, ortografia, aritmetica, historia naturală, datorințele supușilor către Monarh, cetirea corectă, silabire, întoarcerea cuvintelor dintr'o limbă într'alta, abecedarul cu litere străvechi, de curând căpăta, rugăciunile, exercitare a scrisorii, și spunerea orațiilor.

„Abc. cu litere străvechi“, trebuie să fie cel cu alfabetul latin. Am aflat, că atât actele consistorului din Arad, cât și rapoartele protopopilor se scriu pe la 1850 cu litere latine, și numai mai târziu se reintroduc chirilicele.

„Școala Română“ din Aciua (azi Avram Iancu).

Învățătorul din Aciua, Constantin Popoviciu își trimite și el situația protopopului, din Hălmagiu prin: „*Conspectu cruditor școlari, ce se afla în Școala Romană în comunitatea Aciuva, ce sau edificat înt aora, numele părinților care au umblatori școlari, despre științele ce sau propusu și envatiat pe anul 1851 | 52 'n semestru de iarnă, purtarea, umblarea lor la Școala și talentul fiește chariu ensemnat*“, datat în Aciua la 29 Febr. 1852.

Aflăm clasificați 48 elevi împărțiți în cl. I și cl. II. În cursul anului „au deseruit“ trei elevi dela școala. Numele copiilor se scriu cu ortografie ungurească: Betya, Miklan, Mazser, Vlăduț, Balás—keu, etc. Cu obiecte de învățământ avem: 'Nvatiaturile: abc. română—german—magiar; Rugățiunile: Împărate ceresc, Tatăl nostru, Născătoarea, Cherdeul, 10 porunci, 9 porunci bis., cele 7 taine; Cunoașterea numerilor arabici până la 1 milion.

Aflăm mai departe că în Aciua se zidise atunci o clădire pentru școală, dar curios că în rapoartele protopopului, nici înainte și nici după aceea nu se mai amintește de școala din Aciua. Ba, vedem că Aciua aparține și contribuie cu bani la susținerea școalelor din Hălmagiu. Aceasta ne întărește și mai mult în credința că se făcea distincția între școalele înființate la îndemnul administrației germane, fiind aceste școale de stat, „oficiale“, afară de care mai funcționau și o altă categorie de școale neoficiale. Școalele înființate cu concursul administrației se deschiseseră prin case particulare, închiriate, iar cea din Aciua își avea clădirea proprie.

Raportul protopopului despre examenele trimestrului întâi a acestui an.

O icoană a situației școlare depe acea vreme ne redă raportul protopopului, Petru Moldovan, inspector districtual, adresat administratului episcopesc din Arad,

Patriche Popescul, scaunul ep. fiind în vacanță. Este ultimul act al pp. Moldovan scris cu litere latine:

Mult strălucite Domnule Administrator!¹⁾

¹⁾ Arh. Eparhiei Arad Nr. 229—1852.

În urma Renduelei a Mult Strălucitei Domniei Tale din 21 Febr. a. c. și de sub N-rii 200 în privința arătării progreselor școlastice, alăturăm aicea sub I. II, III IV. Consecutele Învățătorilor din acesta Protopresbiteratu întru această aflătoare aici așternute, dintru acestea mai lămurit se vor vedea progresu în fieștecare clase făcutu, precum și numărul școlariilor și felul deosebitelor studii.

Din parte-mi am onoare a arăta cum hce Esamenele sau dus în sevârșit în predenția oficialilor de Cereu: Prea vrednicul Domn c. r. Comisar Steling și de sub cercu al Băii de Crișiu, D. Orosz și al Hălmagiului, Brodner și mai mulți D. Oficiali miltrești dela compania din locu. În Hălmagiu sau ținut Esamenul în 28 Febr.: în Rîșculița în 5 Martie, iar în Aciua în 6 Martie, fiind în tot locul și eu de față, pe lângă aceste și un număr mare de Preoți, precum părinții tinărilor și alții oameni vrednici fiind; tinării învățacei au arătat deplină îndestulare a făcului sporiu; cari fără deschilnire au fost premiați cu abecedare, Istoriei biblice, catehis, datorințele supușilor ș. a. înse și cu bani în argentu fură pruncii cinștii. D. pomeniți comisari pe lângă altele și una rijma de hârtie de scris tinărimiei au daruitu. În Hălmagiu esamenul era de a se face în Biserică, însă Domnul c. r. comisar fiindche a fost timp rece, sau îndurat a schimba locuș și sau ținutesamenul în r. cancelaria din locu, iară în celelalte locuri sau făcut în școli.

Care făchândule cunoscute pre lângă toată revenirea remanu

a Mult Strălucitei Domniei Tale
Hălmagiu 15 Martie A. 852

Umilit servu
Petru Moldovan
protopresbiterul Hălmagiului

„Patronatul eclesiastic ungar“

Lucrarea C. S. Păr Dr. Gh. Ciuhanda.

Făgăduisem în rândul trecut, să revenim asupra acestei lucrări cecece o facem acum, în interesul cauzei publice, românești și bisericești, pe care o reprezintă aceasta lucrare de-o plăcută surprindere pentru biserica noastră.

Ținând seamă de materialul compact, ce a fost concentrat în aceasta lucrare, ne mulțumim să atragem atenția asupra ei prin aceea că în loc de alte tratate mai amănunțite îi publicăm cuprinsul:

Câteva cuvinte lămuritoare: În loc de prefață . III—VIII

I.

Originea și dezvoltarea Patronatului bisericesc: 1-7

Patronatul în Răsărit, la Franci și la Germani: 1—7.

Împăratul Iustinian și Patronatul bis: 1. — Biserica ortodoxă și Patronatul: 2. — Patronatul în Apus: la Germani și la Franci: 4.

II.

Patronatul eclesiastic ungar, ca geneză și infățisare în Istoria și în Dreptul public ungar: 8—66

A) Geneza Patronatului: 8—59.

1) *Raportul cu Regalitatea ungară și cu Papalitatea: 8—12.*

Q. controversă: Drepturi majestaticce ori eclesiastice? 8. —

Condiții speciale de viață ale bisericii ungurești, la început: 10. — începuturile patronatului: 12.

2. *Infățișarea Patronatului în Biserica Latino-Maghiară, până la finea veacului XVII: 13—38.*

„Officium legationis apostolicae” a Sf. Stefan: 13. — Patronatul celorlalți regi ungari: 15. — Patronatul particular: al singuraticilor și al orașelor: 17. — Intinderea puterii regale în biserica ungurească, sub Arpadieni: 19. — Regii Angevini și Patronatul: 22. Regele Sigismund și sinodul dela Constanța: 23. — Ioan Huniade, Matei Corvinul și „libertatea țării”: 24. — Câteva dispoziții legislative ungare și Tripartitul lui Werbőczy: 27. — Pacea dela Viena (1606) și patronatul ungar: 30. — Primatul-cardinal P. Pázmány și patronatul: 30. — Conflictul cu Roma pentru prepozitura Pojon: 32. — Conflictul pentru episcopia latină ardeleană: 33. — Ferdinand III și titlul de „rege apostolic” ungar: 36. — Apropierea politicii papale de politica Habsburgilor: 36. — Controversa dintre Papalitate și Regalitate se menține: 37.

3. *Cu privire la popoarele „unite” cu Roma: 39—54.*

a) *Sârbii din Croația și Rutenii din Ungaria: 39—42.* „Unirea” acestora: 39. — O dilemă fatală pentru Rutenii uniți: 39. — Aservirea bisericii rutene: 41.

b) *Uniții din Ardeal: 42—54.*

Condiționata „unire” a Românilor: 42. — Atanasie, însă, se dă legat, la Viena: 43. — Impăratul impune „Patronatul”, iar Roma consimte: 44. — Întărirea acestei curse politice prin moșii bisericești: 46. — Slaba reacțiune a Uniților români împotriva Patronatului: 46. — Alegeri de episcopi ardeleni, agenți unioniști: 48. — Patronatul și întărirea episcopiei gr.-c. din Oradea: 49. — O anomalie din mitropolia gr.-cat. 50. — Maghiarofilia episcopilor gr.-cat. 50. — Situația de drept a Uniților ruteni și români: 52.

4. *Recapitularea scurtă a drepturilor Regilor ungari: 54—59.* Recapitulare și o întrebare: 54.

B) *Alte raporturi generale ale Patronatului: 59—66.*

a) *din punct de vedere bisericesc: Drepturile și datorile patronatului: 59.*

b) *Din punct de vedere material: Patronatul consacră robirea pământului țării: 60. — Dispoziții talmudo-catolice din veacul XVIII—XIX cu privire la Patronat: 61.*

c) *Patronatul cludează Legistația și Justiția: Patronatul ca mijloc de eludare: 64.*

d) *Caracterizarea Patronului: O formulă de ademenire și de asuprire: 65.*

III.

Patronatul ecleziastic ungar în expresiunea sa exterioară: economică și politică: 67—131.

Operațiuni și scop, ale Patronatului: 67.

1) *Inzestrarea Catolicilor: 68—83.*

Principiul de inzestrare: 68. — Averi catolice din Ungaria în asemănare cu cele din Austria: 68. — Inzestrarea inegală a Latinilor și Uniților: 72. — Cheia politică a Inzestrării Catolicilor austro-ungari: 74. — Averi gr.-catolice din Ardeal: clauze împărătești și rosturi: 76. — Averi gr.-cat. din Bihor, clauze și rosturi: 78. — „Patronul” operează divergent între Uniții ruteni și români: 80. — Schimb de moșii: Banatul și nordul Ungariei: 81. — Uniții în acord sufletească cu politica „patronului” străin: 82.

2) *Patronii ecleziastici ai comunităților catolice și plasarea lor predilectă printre Ortodocși: 83—105.*

Comunitățile latino-maghiare și patronatul, plasarea lui printre „naționalități”: 83. — Patronii comunităților slave din Austro-Ungaria, la Lemberg și Muncaci: 87. — Patronii

comunităților unite române: lipsire la Blaj și Gherla, și năvală în Bihor și Banat: 88. — Un rezumat despre mitropolia Blajului și despre fondul religionar, ca patron: 91. — O comparație grăitoare despre Patronat, la Ungurii r.-cat. și la Uniții români: 92. — *Privire geografică asupra plasării patronatelor, în raport cu caracterul patronilor: Patronatele ecleziastice, în eparhia gr.-c. a Orăzii: 93. — Patronatele fondului religionar, în aceeași eparhie, în Bihor și jud. Arad: 95. — Tabloul resumativ al patronatelor din ep. g. c. a Orăzii: 99. — Patronatele fondului religiunii în ep. g. c. Lugoj: 100. — Resumarea patronatelor acestui fond în eparhiile latine: Sătmariu, Oradea, Timișoara: 103. — O concluzie: Militantismul politic al Catolicismului ungar: 104.*

3) **Factori lumeni ca patroni ai comunităților catolice și plasarea lor teritorială printre Români: 105—113.**

a) *Ministeriile ca patroni: Un tablou colectiv despre patronatele ministeriilor în favorul uniților și latinilor: 106. — Patronatele de stat, din eparhiile Gherla și Sătmariu: 107. — în arhidieceza g. cat. de Blaj și în diec. latină de Alba-Iulia: 109. — în eparhia lat. de Cenad (în Crișana): 110. — în eparhiile Cenad și Lugoj (în Banat): 111.*

b) *Căile Ferate, ca patron: Patronatele din jud. Caraș-Severin: 115. — După Bihor, Banatul e prins în cleștele banului și politicii catolice: 117. — Expanziunea catolică, fenomen economic-politic: 118.*

c) *Comunele politice ca patroni catolici: Patronatul comunelor, numericește e mai redus: 118. — Patronatul orașului Arad, ca origină: 120. — Patronatul catolicilor în raport cu subvențiile dela oraș pentru celelalte culte: 121. — O încercare de debarasare: 123. — Patronatul orașului Timișoara: Câteva injecții de influență și inzestrare, în folosul uniților timișoreni: 124. — Orașele ungurești acționează pentru înlăturarea sarcinilor patronale: 126. — O recapitulare și un raport: Patronatul ocrotește sporele de catolici și de maghiari printre Români ortodocși și Ruteni: 127. — Îvirea comunelor gr.-catolice de limbă maghiară: plaga națională a bisericii unite: 129.*

IV.

Stări de tranziție: Din Ungaria în România: 132-192.

Tendența de a menține Patronatul, în România, în senz catolic: 132. — Rostul Nunțului trimis la București: 133.

1) *Câteva fapte și manifestații din viața Patronatului, sub imperiul românesc: 134—153.*

Nizuinși de desrobirea pământului românesc de sub patronat: Moșii particulare cu patronate: 134. — Cazul dela Chereș, episcopia unită dela Oradea face proces proprietarilor ortodocși, iar catolicilor nu, pentru contribuii patronale: 135. — Unde-s temeiturile legale? 138. — Episcopia ort. din Arad cătră episcopia unietă: 139. — Răspunsul acesteia și obiecțiunea Aradului: 142. — Cazul dela Sân-Petru-german, cu episcopia r.-cat din Timișoara: 143. — Șiretlicuri la pornirea procesului, judecata Inaltei Curți de Casație și Justiție: 144. — Pretențiuni patronale și gloabe avocațiale: 146. — Exploatarea Statului cu lemne patronale, la Ocolul Silvic Pecica și alurea: 148. — Patronate particulare: extirparea lor, interes civic și de Stat: 149. — „Prejudiciul” averilor catolice: cazul dela Unip al fondului religionar catolic: 151. — O sfidare și o inzultă fără păreche din partea catolicilor și rostul imoral al acestei averi: 152.

2) *Nizuinși de cristalizarea legislativă a Patronatului în senz catolic: 154—179.*

Factori în slujba Catolicismului: ignoranța românească în chestii catolice: 154. — Un subterfugiu legislativ: reforma Agrară din Ardeal (1919) prejudiciază în favorul patronului:

155 — Nizuinți de descărcarea averilor catolice și ale străinilor de sarcinile patronale: 156. — și de a-l face pe Statul român patron efectiv; dar legea agrară din 1921 refuză sarcinile patronale: 158. — Incercările catolice reușite la Ministerul de Interne: 158 — *O preparativă a Romei: renunțarea regelui Carol IV la patronat în favorul Scaunului papal:* 159. — *Patronatul suprem o emanație a suveranității de Stat;* dovadă din Dreptul public austriac: 160. — Alta dovadă din Dreptul public ungurese mai nou: 162 — Concepția Romană despre patronat, în proiectul de concordat: 163. — *Foloasele principale ale catolicilor,* urmărite prin concordat: cea mai largă autonomie față de Stat, susținerea cea mai strânsă față de Roma și stăpânirea absolută peste averile catolice de origine dela stat: 163. — Dar Biserica ortodoxă „dominantă” cu ce se alege? 165. — *Alte foloase urmărite prin concordat:* eclesiastici superiori numiți fără nici o ingerință a Statului: chiriarhi și canonici: 165. Comunicație nelimitată și necontrolată de Stat, în ciuda experiențelor ungurești: 167 — *Dreptul canonic apusean,* normativ în litigiile cu Statul român, cu abatere dela dreptul de legiferare ce și-l rezervase Ungaria: 168 — Dela comisiunea cncordatară de trei, ridicată d'asupra Legislativei române, la supraregalitatea papei în România: 169 — In loc de principii — târguiață concordatară și primejdia ei din punctul de vedere al dreptului public: 170. — Bucureștii ori Roma sunt centrul politic al României? 172 — Omnipotența ierarhică și imperialismul politic al Romei papale: în doctrina și în istoria Catolicismului: 172. — Episcopatul și teologii români, ortodocși, tac; diplomația și bărbății politici alunecă spre pretențiile de putere ale Romei: 175. Propagandism papist, în tinăra generație de uniți, dojenit de d-l N. Iorga: 177.

3. Câteva doctrine ale Romei, despre sine și în raport cu viața cetățânească: 172—182.

Ce învață papii despre sine înșiși: Pius IX și Leon XIII: 179. — *Jurisprudența ultramontană* despre puterile papei față cu Domnitorii și statele lor (Moulat): 180. — *Curia Romană și moralității ei:* 180 — *Alfonso Maria da Liguori:* legile statului, fiscalitate: 181 — *Alfonso Liguori și alți moralități iezuiți:* 181 — *Liguori între Sfinți;* doctrina lui decretată de ireproșabilă și oficială: 182. *Jurisprudența ultramontană* despre jurământul de fidelitate civică: 182. — Deslegarea acestui jurământ: 183. — Iezuitul Lehmkuhl și jurământul milităresc cu rezervație mentală: 184. — *Teocratismul papal* duce la sectarism politic: 184. — Ierarhia catolică, instrument al teocratismului papal, și pistășirea ierarhiei unite ardene: 184. — Jurământul de fidelitate și concordatul: 186. — Petru Maior dojenește de agenții „monarhiei papale”: teologii și învățații, de odinioară și de azi: 188. — *Nu monarhie papală, ci reunirea bisericilor,* peste capul Romei și agenților săi provocatori: 180. — Un glas caracteristic dintre catolicii apuseni despre această reunire (Frdr. Heiler): 190 — Sufletul nostru ortodox și Statul român, numai nepotrivind în legămintele străine, vor avea cuvânt la restabilirea unității Creștinătății 192.

V

Concluzii și soluții: 193—205

1. Concluzii de Drept public: 193.
2. Sistemul donajional de Stat și consecințele sale: 196.
3. Autonomiile bisericesti ale cultelor și interesele Statului: 200
4. Proporționalizarea înzestrării tuturor Cultelor: 201.
5. Un scurt rezumat: 203—205.

Convocator.

Prin aceasta convocăm adun. gen. de primăvară a As. cl. „Andrei Șaguna” din Desp. Bălăuț, pe ziua

de 8—9. Martie 1929 în comuna Târgoviște, unde va avea loc misiune pentru popor și unde se vor mărturisii preoții tractului și se vor împărtași cu Sf.

Partea I-a a programei.

1. In 8 III. a. c. Vineri, la orele 4 d. m. Pr. Alex. Popovici primește în fruntea pop. naintea bis pe protopopul tractual pe preoții misionari: Ioan Căpitan și Liviu Biro și pe preoții tractuali.

2. Răspunde prin cuvinte scurte protopopul Ioan Trifu.

3. Se face vecernia la care va predica pr. mis. l. Căpitan despre mărturisire. Apoi se începe mărturisirea cred.

Partea II. a programei

1. Sâmbătă în 9. III. a. c. la 8 ore se face utrenia

2. În decursul utreniei se mărturisesc preoții la duhovnicul tractual Alex. Popovici și credincioșii se mărturisesc de către pr. misionari,

3. Se săvârșește sf. lit. în sobor. la priceasnă predică pr. mis L. Biro despre sf. T. a cuminecătorei.

4. Urmează împărtașirea preoțimeii, apoi a credincioșilor.

5. Se face apoi parastas pentru eroii comunei Protopopul va ținea o scurtă cuvântare.

6 Masa se va lua la preotul local, unde se vor servi mâncări de post, fără beutură, fără aglomerație de oameni.

Partea III. a programei.

1. După masă Sâmbătă la 3 ore să va face maslu în biserică, pe cei bolnavi, va predica pr. l. Căpitan.

2. După maslu va urma vecernie, Preotul local va face o resumare mică, asupra celor petrecute, asupra folosului ce le-a adus rugăciunile făcute; va mulțumi protopopului, preoților misionari și preoților tractuali, pentru încurajare și pentru hrana sufletească dată credincioșilor din parohia Târgoviște.

3. După ce se vor termina toate, protopopul pr. misionari și peoții tractului se vor reîntoarce la turmele lor.

Ioan Trifu, protopop. *Ioan Căpitan,* președ. As. cl. *Nic. Bundia,* secr. Desp. Bălăuț. *Desp. Bălăuț.*

INFORMAȚIUNI.

Mai slab ca Mussolini. În Spania, de zece ani, încercările de revoluție vin una după alta. De vină nu e norodul, care nu face niciodată revoluție în Spania, ci armata. Primo de Rivera, dictatorul Spaniei, a încercat dar nu a isbutit să scoată armata din politică. Asta e și pricina revoluției unor regimente, de curând întâmplată. Mulți fac o asemănare între Primo de Rivera, dictatorul spaniol și Mussolini, dictatorul Italian. Și unul și altul au făcut multe lucruri bune în țara lor. Un lucru însă Rivera n'a știu să-l facă, anume să taie rădăcina răului, din care nasc revoltele militare. Apoi Rivera nu e un geniu (minte strălucită) ca Mussolini, care e un gospodar neîntrecut între gospodarul țărilor europene.

Când veți citi undeva că iar e răscoală, ori revoluție, să știți că e vorba numai de nestămpărul politic al câtorva ofițeri înrațiți în politică și a câtorva regimente îmbătate cu fâgădueli. Nu e lucru prea îngrijorător.

O altă sectă religioasă compusă din câteva mii de credincioși. Ei își zic *mandeent* și se cred urmașii

directi ai discipolilor lui Ioan Botezătorul.

Din Noul Testament (faptele apostolilor) se poate vedea că după Ion Botezătorul au rămas astfel de discipoli. Ei cred că adevăratul Messia a fost Ion Botezătorul.

— Copil cu inima afară s'a născut într'un spital al orașului Birmingham (Anglia). Inima se vede cum bate, iar bătăile inimii se aud bine, fiindcă jumătate de inimă e eșită afară din coșul pieptului, fiind acoperită, nu de coaste, cum e la ceilați oameni, ci numai de o peliță subțirică. Doctorii încearcă să-l opereze pe copilăș ca să-i acopere inima cu piele mai groasă.

— Gușă plină de aur avea o găscă cumpărată la târg de către un negustor dintr'un oraș din Franța. Se vede că găscă a găsit pe câmp, ori pe drum lucruri de aur, pe care le-a înghîțit, crezând că-i ceva hrană. Zicese că erau vre o 80 grame de aur.

— Zahărul vindecă gripa. Așa ne încredințează un profesor universitar din Anglia. Cel ce suferă de gripă să mănânce zahăr multușo. (bomboane ori zahăr bucăți). In casa în care este un astfel de bolnav e bine — zice el — să afumi odaia cu zahăr presărat pe jar.

— Iarna cea mai crâncenă anul acesta din toată Europa, a fost în țara noastră. Frigul a ajuns până la 40 grade.

Urmările: omeni înghețați în locuințe; femei leșinate pe stradă; sâni purtate de viscol ca o bucată de hârtie la vânt; conductele de apă înghețate și sparte, focuri ne mai pomenit de multe mai ales în orașe; telefoane, telegrafii rupt; trenuri întârziate cu zilele; lupii intră în sate, în orașe sfășind vitele și oamenii; zăpadă de 3 metri; din pricina înghețării pământului nu se mai pot îngropa morții, fiindcă nu se pot săpa gropi; răceala îmbolnăvește greu multă lume; foamea de asemenea se întinde, din pricina greutateții transporturilor; hrana se scumpește îngrozitor din pricina speselor.

Licitațiune minuendă.

Pentru lucrările de renovare a bisericii ort. rom. din Șușanovăț (Bănat) în baza devizei de spese aprobate de Ven. Consiliu Eparhial din Arad cu Nr 152/1929 se publică licitație minuendă pe ziua de Duminică a 4-a în post 10 Martie a. c. la ora 2-a d. m. în cancelaria oficiului parohial, pe lângă următoarele condițiuni.

1. Licitanții vor depune vadul de 10 % în bani gata ori în hârtie de valoare.

2. Licitanții nu pot prelua spese de participare la licitare.

3. Licitanții vor dovedi cu atestate de întreprindere că sunt măestri zidari diplomați.

4. Devizele și condițiunile se pot vedea la oficiul parohial din Șușanovăț.

5. Consiliul parohial își rezervă dreptul de a încredința lucrările aceluia reflectant, în care va avea mai multă încredere, fără conziderare la rezultatul licitației.

6. Lucrările de renovare vor începe numai după aprobarea Ven. Consiliu Eparhial, contractul ce se va încheia cu întreprinzătorul.

Șușanovăț la 17 Februarie 1929.

Consiliul parohial.

CONCURSE.

Conform rez. cons. 1776 | 928.

Se scrie concurs din oficiu cu termen de 30 de zile, dela prima publicare în organul oficios „Biserica și Școala” pentru îndeplinirea postului de capelan temporal (cu dreptul de succesiune) pe lângă veterarul paroh Augustin Mihulin din Șebîș, protopresbiteriatul Buteni.

Beneficiul: 1. Una jumătate din sesiunea parohială, constatătoare din 32 jug. cad. situată în opt locuri, având a se împăți fiecare loc. 2. Una jumătate din birul legal. 3. Jumătate din stolele legale. 4. Casa parohială rămâne în folosința parohului. 5. Eventuala întreg re de salar dela stat, pe care parohia nu o garantează.

Parohia e de clasa primă, deci dela reflectanți se cere calificarea corespunzătoare pentru clasa I.

Alesul va avea să predice în toată Duminică și sârbătoarea, să cateheze la școlile unde va fi dispus, fără altă remunerațiune și se achite contribuția după beneficiul său.

Reflectanții își vor înainta cererea pentru acest post (adresată către comitetul par. din Șebîș) oficiului protoprezbiterial din Buteni, având a se prezenta în timpul concursului în sf. biserică din Șebîș, pentru ași arăta dexteritatea în rituale și oratorie.

Reflectanții din alte dieceze trebuie să adnezeze la cererea de concurs, învoirea P. S. Sale Episcopului diecezan din Arad pentru a putea recurge la aceasta parohie.

Florian Roxin, protopop.

2—3

Pentru îndeplinirea postului de capelan temporal cu drept de succesiune, pe lângă parohul Aureliu Cărăbașiu din Virișmort (protopresb. Birchiș) se publică concurs cu termen de 30 zile dela prima apariție în organul oficios „Biserica și Școala”. Venitele înpreunate cu acest post sunt:

1. Jumătate din sesiunea parohială după starea ei de astăzi.

2. Jumătate din stolele legale.

3. Jumătate din dotațiunea parohului dela stat.

4. Parohia este de cl. III-a.

5. Alesul va predica regulat în sf. biserică și va catehiza fără remunerație specială în caz că se va înființa școală în comună și va plăti toate impozitele după beneficiul său.

6. Nefiind în comună casă parohială, de locuință se va îngrijii alesul capelan.

7. Reflectanții din alte eparhii, au să obțină învoirea Prea Sf. Sale Părintelui Episcop eparhial.

8. Competenții în termenul regulamentar au să se prezinte în sf. biserică ort. rom. din Virișmort ași arăta destoinicia în cele rituale și oratorie, iar concursele adresate Consiliului parohial ort. rom. din Virișmort se vor înainta oficiului protopopesc ort. rom. din Birchiș.

Virișmort, la 13 Ianuarie 1929.

Consiliul parohial ort. rom.

În înțelegerea cu Tralan Cibian, protolereu.

2—3

Redactor responsabil: SIMION STANA.